

11. Kiss G.R. et al. An associative thesaurus of English and its computer analysis. In Aitken, A.J., Bailey, R.W. and Hamilton-Smith, N. (Eds.) / G.R.Kiss., C. Armstrong, R. Milroy, J. Piper // The Computer and Literary Studies. Edinburgh: University Press. – 1973. – 315 p.
12. Landauer Th. et al. A solution to Plato's problem: The latent semantic analysis theory of acquisition, induction, and representation of knowledge / Th. Landauer, S. Dumais // Psychological Review – 1997. – Vol. 104(2). – P. 211–240.
13. Nelson D. et al. What is and what does free association measure? / D. Nelson, C. McEvoy, S. Dennis // Free Association – 2002. – PP. 3–46.
14. Schafer J. Documentation in the O.E.D.: Shakespeare and Nashe as test cases / J. Schafer. – Oxford: Clarendon Press, 1980. – 176 p.
15. Reviewed Work: Psycholinguistics: A Survey of Theory and Research Problems by Charles E. Osgood, Thomas A. Sebeok / Review by: David L. Olmsted // Language – 1955. – Vol. 31., No. 1. – PP. 46–59.
16. Oxford Learner's Thesaurus. A dictionary of synonyms // Oxford University Press., 2008. – 1008 c.
17. Mochida A. Antonymy and Synonymy in Adjectives in L2 Mental Lexicon: Associative or Conceptual relations? [Електронний ресурс] // The University of Queensland, 2003. – www.geocities.jp/akiramochida33/researchpro.html
18. The Dictionary of the Scots Language. [Електронний ресурс] // Edinburgh: Scottish Language Dictionaries, 2007. – www.dsl.ac.uk

УДК 811.124'06'373.72

Г. А. Бенькевич,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЩАСТЯ» В ЛАТИНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті відображена репрезентація концепту «щастя» в латинській фразеології та аналізується його структура. Визначається поняття «концепт». Розглядається розуміння античними вченими поняття «щастя», як еудаймонія – «блага доля» у дофілософський період; у міфологічному світогляді, як еутіхія – «добра нагода», «везіння», «успіх»; в античності – здатність до «безтурботного» життя, відсутність страждань. Показано розуміння «щастя» у трактуванні відомих вчених. Зроблено акцент на відмінних рисах у розуміннях вчених.

У трактуванні Платона «щастя» є володіння благом, а його досягнення є найвищою метою людського буття. У поглядах Арістотеля «щастя» та пошук засобів його досягнення знаходимо при звільненні від домінування зовнішнього світу. «Формула щастя», за Арістиппом Кіренським, є максимальним досягненням задоволення – тілесного і духовного. Епікур «справжнім щастям» вважав свободу від зовнішніх чинників, що є тотожні внутрішньому спокою, безтурботності, атараксії. Стоїки розуміли щастя – лише як нагороду за добродетель. Людина може бути щасливою у будь-яких умовах, зробивши правильний моральний вибір. Розуміння «щастя» в християнській філософії Аврелія Августина досягається через пізнання Бога і випробування душі.

Найвище щастя, в поглядах Томи Аквінського, полягає в пізнанні Бога і можливості побачити його в прийдешньому житті. Два шаблі «щастя», за Дж. Локком, «відсутність зла», «перевищення норми очікування блага, пережите суб'єктом як радість». На думку Л. Фейєрбаха, в основі усіх чинків і дій людини є один потяг – прагнення до щастя. Це прагнення є основним, первісним прагненням всього того, що живе і любить, що існує і хоче існувати. Г. Сковорода вважав, що щастя конкретної людини є основною проблемою людського буття і його можна досягти шляхом самопізнання, через яке виявляється «внутрішня», «сердечна», «єдина» людина.

Ключові слова: концепт, фразеологізм, щастя, ментальність, стародавні греки, стародавні римляни.

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА «СЧАСТЬЕ» В ЛАТИНСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ

В статье отражена репрезентация концепта «счастье» в латинской фразеологии и анализируется его структура. Определяется понятие «концепт». Рассматривается понимание античными учеными понятия «счастье», как еудаймония – «благая судьба» в дофилософский период; в мифологическом мировоззрении, как еутихия – «хорошая возможность», «везение», «успех»; в античности – способность к «беззаботной» жизни, отсутствие страданий. Показано понимание «счастья» в трактовании известных ученых. Сделан акцент на отличительных особенностях в смыслах ученых.

В трактовании Платона «счастье» является владение благом, а его достижение является высшей целью человеческого бытия. Во взглядах Аристотеля «счастье» и поиск средств его достижения находим при освобождении от доминирования внешнего мира. «Формула счастья», по Аристиппу Киренскому, является максимальным достижением удовольствия – телесного и духовного. Эпикур «настоящим счастьем» считал свободу от внешних факторов, которые тождественны внутреннему спокойствию, безмятежности, атараксии. Стоики понимали счастье – только в награду за добродетель. Человек может быть счастливым в любых условиях, сделав правильный нравственный выбор. Понимание «счастья» в христианской философии Аврелия Августина достигается через познание Бога и испытание души.

Высшее счастье, во взглядах Фомы Аквинского, заключается в познании Бога и возможности увидеть его в грядущей жизни. Два ступени «счастья», по Дж. Локку, «отсутствие зла», «превышение нормы ожидания блага, пережитое субъектом как радость». По мнению Л. Фейербаха, все поступки и действия человека подвержены одному стремлению – к счастью. Это стремление является основным, первоначальным стремлением всего живущего и любящего, всего, что существует и хочет существовать. Г. Сковорода считал, что счастье конкретного человека есть основной проблемой человеческого существования, и его можно достичь путем самопознания, через которое проявляется этот «внутренний», «сердечный», «единственный» человек.

Ключевые слова: концепт, фразеологизм, счастье, ментальность, древние греки, древние римляне.

REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF «HAPPINESS» IN LATIN PHRASEOLOGY

This article reflects the representation of the concept of «happiness» in Latin phraseology and its structure is analyzed. The term «concept» is determined. We consider the understanding of the concept «happiness» by ancient scholars as eudaimonia like «good luck» in pre-philosophical period; in mythological worldview as eutychia like «good opportunity», «luck», «success»; in antiquity – the ability to «careless life», absence of suffering. It is shown the understanding of «happiness» in the interpretation of famous scientists. It is made emphasis on distinctive features in the understanding of scientists.

In the interpretation of Plato, «happiness» is a good possession, and its achievement is the highest purpose of human existence. In the views of Aristotle, «happiness» and the search for the means of its achievement can be found during the liberation from the domination of the world. «The formula of happiness» is the highest achievement of pleasure – physical and spiritual in the view of Aristippus Kirensky. Epicurus considered that «true happiness» is freedom from external factors which have identical inner peace, serenity, ataraxia. The Stoics understood happiness only as a reward for virtue. A person can be happy in any environment, making the right moral choice. Understanding the «happiness» in Christian philosophy of Aurelius Augustine is achieved through the knowledge of God and trial of soul.

The highest happiness, in the views of Thomas Aquinas, is the knowledge of God, and the opportunity to see him in the next life. There are two steps of «happiness» by John Locke, «absence of evil» and «exceeded expectations of norms benefits expe-

rienced by the subject as joy». According to L. Feuerbach, the bases of all actions and human actions have one desire – desire for happiness. This desire is essential; the initial desire of all that lives and loves that exists and wants to exist. H. Skovoroda believed that happiness of the individual is the main problem of human existence and can be achieved through self-knowledge through which «internal», «cordial», «the only» person appears.

Key words: concept, idiom, happiness, mentality, the ancient Greeks, the ancient Romans.

Мовно-фразеологічна спадщина Стародавніх Греції та Риму є у сучасному вжитку представників європейської культури, яка зорієнтована на античність. Нова епоха, її соціальні групи сформували світогляд європейських націй з включенням античності.

Античність у фразеологізмах передала основні типологічні риси, притаманні людськості, залишила віддзеркалення ментальності. Фразеологізми часів античності зберігають історичні надбання тисячоліть і передають духовну культуру багатьох поколінь. У фразеологізмах живе історія народів, їхніх культур, побуту, традицій. З античності бере початок філологічна наука, яка розглядає і обґрунтовує проблеми моральності.

Постановка проблеми. Нова парадигма в лінгвістиці наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. виникає на основі антропоцентричного принципу. Вчені активно досліджують мовну картину світу та її складові – концепти. «Концепт» був означений як «глобальна одиниця смислової діяльності», «квант структурованого знання», «одиниця семантичного простору» [5, с. 7], «уявлення про фрагмент світу», «національний образ з ознаками індивідуального уявлення» [5, с. 14].

Актуальність дослідження обумовлена новим підходом до вивчення фразеології. У фразеологічному складі мови відокремлено національний менталітет [6, с. 10], дидактичні настанови для виховання молодого покоління. Фразеологія є постійним виразником наболілих проблем і ситуацій, тому залишається актуальною для людства. Особливість фразеології у її тривалому повторенні і частому вживанні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Репрезентації лексичних одиниць на позначення «щастя» проводили такі вчені, як Воркачов С. Г., Семилетова А. Ю., Мусійчук С. М., Дробішевська У., Малярчук О. В., Братусь Т. В. ін. Дослідження розглядають концепт в українській, англійській, російській, польській та німецькій мовах. В латинській фразеології репрезентація концепту «щастя» ще не була досліджена.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є репрезентація концепту «щастя» в латинській фразеології. Для виконання поставленої мети потрібно виконати такі завдання: визначити поняття «щастя», розглянути структуру концепту «щастя» в латинській фразеології та відобразити уявлення вчених про щастя.

Виклад основного матеріалу. За визначенням «Великого тлумачного словника сучасної української мови» «щастя» означає: 1) стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь; 2) досягнення, успіх, удача; 3) доля, талан [1, с. 1637].

Латинські фразеологізми з поняттям «щастя» розповідають про первинні уявлення людства про щастя: *sua cuique in manu est* – власне щастя у кожного в руках; *si felix esse vis, esto* – якщо хочеш бути щасливим, будь[ним]; *facte esse felicem* – зроби себе щасливим; *beatam vitam vivere* – прожити щасливе життя; *ad felicitatem pertinere* – прагнути до щастя (Сенека).

Недавнє походження мають уявлення про щастя як стан душі, те, що відрізняється від зовнішніх сприятливих обставин. В дофілософський період суспільної свідомості щасливою вважали людину, до якої прихильні боги, звідси – евідаймонія – «блага доля» [2, с. 32].

З розпадом міфологічного мислення відбувається десакаралізація міфологеми «доля», місце «даймона» – божества заміняє «люкс» – «випадок, попадання», і «блага доля» перетворюється на «евтіхію» – «добра нагода», «везіння», «успіх», в якій щастя несе в собі вже знеособлена фортуна.

Семантично протагоністом евідаймонії є людина, яка мала успіх, а суб'єктом – спостерігач, що стверджує сприятливість зовнішніх життєвих обставин протагоніста.

«Блага доля» і «добра нагода» стають уявленням людини про щастя у випадку, коли «протагоніст» і «спостерігач» опинилися в думці. Суб'єкт самостійно проводить інтроспекцію і рефлексію – оцінює свої справи і розпізнає емоційну реакцію на ці справи всередині себе. Таким чином, людина може оцінювати «успішність» власної долі, що концептуально і хронологічно походить від успіху.

Дослідження античних мудреців мали натуралістичний (евдемоністичний) напрямок і були звернені на людину. У давньогрецькій філософії «щастя» трактували як здатність до безтурботного життя, відсутності страждань. Філософи з часів Сократа досліджували і продовжують досліджувати природу щастя і його досяжності.

«Формулу щастя» вивів давньогрецький філософ-ідеаліст, учень Сократа – Арістипп Кіренський. На його думку, це максимальне досягнення задоволення – тілесне і духовне, яке, має багато форм і станів. Тут гедонізм виступає сенсом життя.

Платон вважає, що щастя полягає у володінні благом: «щасливі є щасливими тому, що володіють благом». Досягнення щастя є найвищою метою людського буття. На думку Арістотеля, шлях до людського щастя та засобів його досягнення прокладається через звільнення людини від домінування зовнішнього світу, передусім від його суспільних догм. Арістотель вважав, що «щастя» за своєю природою є дією. Риби щасливі плавати, а птахи – літати. Натомість людина від природи здатна мислити й творити суспільні організації, відтак найщасливішим є філософ і громадський діяч. Арістотель підтверджував роль фізіологічних потреб (щаслива людина повинна бути добре нагодована). На думку Арістотеля, щастя завжди обираємо заради нього самого і ніколи заради чогось іншого.

Осягання щастя є суб'єктивно найкращим моментом життя і оцінюється як:

- міра радощів життя (наприклад, в епікуреїстві);
- сила характеру, що незалежно від людини від обставин.

Епікур вважає, що справжнє щастя людини полягає в свободі від зовнішніх чинників, що є тотожні внутрішньому спокою, безтурботності, атараксії (від грец. незворушність). Засобом його досягнення є свобода від світу, незалежність від природи та суспільства, своєрідна негативна свобода. В епікуреїзмі добродієвість і щастя міцно поєднані. Та якщо щастя – мета, то добродієвість – тільки засіб досягнення особистого щастя. Для стоїків щастя – це лише нагорода за добродієвість. Благо перебуває в душі людини, яка у будь-яких умовах буде щасливою, зробивши правильний моральний вибір. Щасливий той, хто не здається в боротьбі зі злом, оскільки у вчинках важливо не досягнення мети, а сам моральний характер дії і ставлення до світу.

Для Аврелія Августина, «щастя» можна досягти тільки через пізнання Бога й випробування душі. Інструментами для цього є християнська віра і розум.

Тома Аквінський був прихильником евдемонізму та стверджував, що найвище щастя полягає в пізнанні Бога і можливості побачити його в прийдешньому житті.

Дж. Локк виділяє два різновиди, два «шаблі» щастя. На першому шаблі є дві складові – «відсутність зла», протистояння нещастю. Внутрішня логіка – логіка спокою і квієтизму, полягає у тому, що чим менше людина сподівається і чим менше чекає від життя, тим щасливішою вона може стати.

На другому шаблі є протиставлення нещастю і усьому першому шаблю. Внутрішня логіка полягає у благополуччі, задоволеності і отриманні очікуваних благ наднорму, що суб'єкт переживає як радість. Другий шабель розпочинається в активній фазі діяльності людини, коли вирують «пристрасті», емоції, афекти, триває боротьба, «проби творчості». Радість – складова емоційної основи цього щастя. Радість оберігає від появи горя, нудьги, що призводять до симптому емоційного голодування. А «матеріальність» такого щастя може стосуватися навіть подій, які, за уявленнями суб'єкта, неблагополучні.

Філософське обґрунтування теорії щастя дав у середині XIX ст. Людвіг Фейєрбах. Його трактат під назвою «Евдемонізм» є своєрідним підсумком культурно-етичного вчення, що проголошувало основною рушійною силою суспільного розвитку прагнення людини до щастя. Ядром цієї концепції є теорія розумного егоїзму.

За Л. Фейєрбахом, в основі усіх вчинків і дій людини є один потяг – прагнення до щастя. Це прагнення є основним, первісним прагненням всього того, що живе і любить, що існує і хоче існувати.

Основною проблемою людського буття Г. Сковорода вважав щастя конкретної людини, якого можна досягти шляхом самопізнання, через яке виявляється «внутрішня», «сердечна», «єдина» людина.

Філософські трактування поняття «щастя» присутні у латинських фразеологізмах і відображають різні аспекти концепту «щастя». Ми виявили у концепті «щастя» такі фразео-семантичні групи:

Група «Наявність друзів»: *felicitas multa habet amicos* – у щастя є багато друзів; *cum fortuna perit, nullus amicus erit* – коли щастя пропадає, то й друг зникає; *felicitium multi cognati* – у щасливих багато родичів [3].

Група «Мінливість»: *fortuna vitrea est, tum, cum splendet, tangitur* – щастя як скло: коли воно блищить, то розбивається (Публій Сір); *fortuna volubilis* – щастя зрадливе; *nulli est homini perpetuum bonum* – ні в кого не буває постійного щастя; *felicitas humana nunquam in eodem statu permanent* – людське щастя ніколи не буває постійним [4].

Група «Надмірність»: *fortuna nimium quem fovet, stultum facit* – кого щастя занадто зігріє, той дуріє; *oхаecat animos affluens felicitas* – надмірне щастя засліплює людей [4].

Група «Чесне життя»: *beate vivere est honeste vivere* – жити щасливо означає жити чесно; *consequens est beatam vitam virtute esse contentam* – ми неминуче робимо висновок, що щасливе життя – в доброчесності (Ціцерон); *omnes virtutis compotes beati sunt* – всі, хто володіє доброчесністю, щасливі [3].

Група «Недостатня кількість»: *fortuna multis nimis dat, satis nulli* – щастя багатьом дає багато, вдосталь – нікому; *est homo vix natus ex omni parte beatus* – ще той на світ не прийшов, хто повне щастя знайшов; *peto inquam fuit, cui felicitas sua satis faceret* – нікому ще своє щастя не здавалось достатнім [3; 4].

Висновки: Проаналізувавши структуру концепту «щастя» в латинській фразеології, ми дійшли висновку, що досягнення щастя є найвищою метою людського існування, а саме щастя – це володіння благом. Отже, щастя сприяє наявності друзів, є мінливим, складним у надмірностях, пов'язане з чесним життям, однак є недостатнім. У фразеологізмах відображені дидактичні настанови та вказівки стародавніх греків і римлян стосовно досягнення та володіння щастям, які є особливо цінними для збагачення знання молодого покоління.

Перспективи подальших досліджень: У зв'язку зі зміною парадигм, на межі XX-XXI ст. затверджується антропоцентричний принцип. У сучасних реаліях триває серйозне переосмислення антропоцентричного принципу. На цьому тлі й відбувається розвиток когнітивної лінгвістики. В центрі уваги поставлено людину, яка творить мову. Мова розглядається у зв'язку з духовним світом людини. Людина постає суб'єктом на верхові розвитку процесу пізнання. Антропоцентричний підхід до мови виявляє її системність та сутнісну роль – бути картиною світу. Фразеологізми найбільш яскраво виявляють специфіку мовної картини світу і підтверджують взаємовплив мови і культури. Вивчення мовної картини світу є вагомим внеском у розвиток лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, лінгвогносеології, психолінгвістики, мовознавства та ін. Додаткового розгляду, на наш погляд, потребує репрезентація емоцій у латинській фразеології.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінськ: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
2. Кессиди Ф. Х. Етичские сочинения Аристотеля / Ф. Х. Кессиди // Аристотель. Сочинения в 4 т. – Т. 4. – М., 1983. – С. 5–37.
3. Корж Н. Г. Из skarбини античної мудрості: [Словник] / Н. Г. Корж, Ф. Й. Луцька // Худож. оформл. П. Т. Вишняка. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К.: Вища шк., 1994. – 351 с.: іл.
4. Крылатые латинские выражения / Авт.-сост. Ю. С. Цыбульник; худож.-оформл.: Б. Ф. Бублик, В. А. Мурлыкин. – Х.: Фолио, М.: Эксмо, 2008. – 992 с.
5. Попова З. Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – В.: Изд-во ВГУ, 1999. – 30 с.
6. Gibbs R.W., Jr. Process and Products in Making Sense of Tropes // Metaphor and Thought. Second edition. Edited by Andrew Ortony. – Cambridge University Press, 1993. – P. 252–276.

УДК 811.111'42'38«195»:82-2

Г. Б. Бернар,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ АВТОРСЬКОЇ РЕМАРКИ АНГЛОМОВНОЇ ДРАМИ АБСУРДУ

У статті йдеться про комунікативну спрямованість авторської ремарки англійської драми абсурду. На основі зібраного матеріалу простежено, що найбільш частотними в авторській ремарці є лексеми «silence» та «raise», які актуалізують сценічний ефект. Особлива увага зосереджена на функціональних типах авторської ремарки типу «raise», символічному смислового навантаженні авторської ремарки типу «silence» та їхній графічній реалізації.

Ключові слова: англійська драма абсурду, авторська ремарка, «пауза», «тиша», сценічний ефект, графічні стилістичні засоби.